

4. Zaborovskaya, O.V. (2012) Osobennosti vliyaniya krizisa na usloviya formirovaniya i razvitiya chelovecheskogo kapitala v regionah Rossii [Zaborovskaya, O. V. Features of influence of crisis on the conditions of formation and development of human capital in the regions of Russia] / KRYSYS FINANSOWY: przebieg i skutki społeczno-gospodarcze w Europie Srodkowej i Wschodniej / Pod redakcja Ś. Partyckiego. — T. 2. — Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012. — P. 50—56.

5. Sotsialniy dialog na natsionalnomu rivni u krayinah kandidatah na vstup do Evropeyskogo soyuzu // Mater. natsion. nauk.-prakt. konf. z pitan kolektivno-dogovirnogo reguluyannya sotsialno-trudovih vidnosin. — Mizhn. byuro pratsi, Zheneva, 2012. — S. 7—8. Social dialogue at the national level in the countries candidates for accession to the European Union // Mater. national. Sciences.-pract. Conf. on questions of collective-contractual regulation of social-labor relations. — International labour office, Geneva, 2012. — P. 7—8.

6. Nambisan, S. (2009) “Platforms for Collaboration”, *Stanford Social Innovation Review*, Summer.

Стаття надійшла до редакції 20.06.17 р.

УДК 331.2:336:364.2

Михальченко Г.Г.

д-р екон. наук, доцент, професор
кафедри економіки підприємств та менеджменту,
Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут
Української інженерно-педагогічної академії
mikhailchenko@i.ua

Михальченко А.Г.

д-р екон. наук, доцент, професор
кафедры экономики предприятий и менеджмента,
Учебно-научный профессионально-педагогический институт
Украинской инженерно-педагогической академии

Mikhailchenko G.G.,

doctor of economic sciences, associate professor,
Professor of department of economy of enterprises and management,
Educational scientific professional pedagogical Institute
Ukrainian Engineering Pedagogics Academy.

ЗАРОБІТНА ПЛАТА ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

ЗАРАБОТНАЯ ПЛАТА ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОСТА СТРАНЫ

WAGES AS INDICATOR FOR SOCIO-ECONOMICAL GROWTH OF THE COUNTRY

У статті доведено важливість гідної оплати праці як одного з обумовлюючих факторів, що забезпечує соціально-економічне зростання країни та гідний рівень життя населення, визначено основні проблеми формування мінімальної заробітної

плати у зарубіжній і вітчизняній практиці. Автором доведено, що при наявності високого рівня заробітної плати в суспільстві покращується соціально-економічний стан країни. На основі проведеного дослідження запропоновано заходи щодо подальшого реформування оплати праці.

В статье доказана важность достойной оплаты труда как одного из обуславливающих факторов, который обеспечивает социально-экономический рост страны и достойный уровень жизни населения, определены основные проблемы формирования минимальной заработной платы в зарубежной и отечественной практике. Автором доказано, что при наличии высокого уровня заработной платы улучшается социально-экономическое положение страны. На основе проведенного исследования предложены меры по дальнейшему реформированию оплаты труда.

This article proved importance of worthy compensation as one of the causing factors is, which also provides socially the economic growth of the country and the worthy standard of living of the population, development of the human capital, improvement of a demographic situation; the main problems of formation of minimum wage in foreign and domestic practice are defined. It is defined that in the presence of the high level of the salary in society country economic and social situation improves, and at optimum the size of minimum wage the compromise between social needs of the population and economic opportunities of society is reached. The carried-out analysis of the salary, the income and expenses of the population has allowed to draw a conclusion that salary increase in Ukraine is a necessary condition for respect for sufficient living standards, but her increase hasn't been proved by economic development in the country and has caused ambiguous consequences. It is proved that increase in minimum wage has to be based on creating favorable conditions for development of national economy. On the basis of the conducted research author give suggestions about measures for further reforming of compensation are proposed.

Ключові слова. Оплата праці, мінімальна заробітна плата, гідне життя, добробут, соціально-економічний розвиток.

Ключевые слова. Оплата труда, минимальная заработная плата, достойная жизнь, благосостояние, социально-экономическое развитие.

Keywords. Wage, minimum wage, decent life, welfare, social and economic development.

Вступ. Загально відомо, що саме заробітна плата слугує одним із важливих індикаторів економічного зростання. За умови наявності високого рівня заробітної плати в суспільстві збільшується рівень споживання, підвищується рівень життя, і як наслідок, покращується соціально-економічний стан країни, зменшуються передумови соціального напруження. Тому зрозумілим є прагнення українців до рівня європейських зарплат, бо лише належний рівень оплати праці дозволяє забезпечувати не тільки харчування, а й гідне життя, медичне забезпечення, освіту дітей і самоудосконалення населення, створення достатніх житлових умов та відпочинку. Тільки на основі цього можуть бути створені передумови для існування здорового населення та розвитку демократичного суспільства. На жаль, на сьогоднішній день, у нашій державі не вирішена ця проблема, а спостерігаються лише деякі зміни в регулюванні мінімальної заробітної плати.

Постановка завдання полягає у дослідженні оплати праці як одного з обумовлюючих факторів, що забезпечує соціально-економічне зростання країни та гідний рівень життя населення, розвиток людського капіталу, покращання демографічної ситуації. Враховуючи важливість гідної оплати праці для цих процесів, актуальним питанням є визначення основних проблем щодо підвищення заробітної плати та обґрунтування напрямів її реформування.

Результати дослідження. У більшості випадків соціально-політична нестабільність та економічна криза виступають взаємообумовлюючими чинниками, що спричиняють різке падіння рівня життя значної частини населення, тому фінансове забезпечення виходить на перший план і виступає пріоритетним чинником соціально-економічного розвитку країни.

Невипадково життєвий рівень спочатку оцінювався індексом заробітної плати (індекс номінальної заробітної плати поділити на індекс цін), а потім індексами прожиткового мінімуму і вартості життя (індекс споживчих цін на товари і послуги визначеного набору).

Проблематика сутності добробуту та окремих його взаємозв'язків з економічним зростанням досить широко представлена в зарубіжній економічній теорії. Наукові пошуки вітчизняних учених спрямовані головним чином на визначення сутності добробуту, вивчення впливу економічного зростання на його рівень, аналіз методології оцінки добробуту. Можливості стимулювання економічного зростання підвищенням рівня добробуту досліджені набагато менше, особливо щодо національної економіки.

Так, на міжнародному рівні дослідження рівня життя почало формуватися ще в минулому сторіччі. В 1960 р. робочою групою ООН була підготовлена доповідь про принципи визначення та виміру рівня та якості життя населення в міжнародному масштабі. При цьому більшість показників залежить від рівня оплати праці [1].

На законодавчому рівні мінімальну оплату праці вперше у 1894 році установила Нова Зеландія, далі у 1896 році це відбулося в Австралії (штат Вікторія). Паралельно з встановленням обов'язкового мінімуму було створено ради представників підприємців, робітників і громадськості, до їх компетентності і відносилися повноваження встановлювати розмір мінімальної заробітної плати. Далі зміни до законодавства про мінімальну заробітну плату були прийняті в багатьох країнах світу: Велика Британія (1909 р.), США (1912 р.), Франція (1915 р.), Австрія та Норвегія (1918 р.), Німеччина (1923 р.) тощо [6]. Необхідно також підкреслити, що мінімальна заробітна плата встановлювалася в галузях з найнижчим рівнем оплати праці. Тобто вже в 19 сторіччі уряд і представники бізнесу починали розуміти необхідність підтримки найбідніших верств населення та створення якогось матеріального мінімуму, який би дозволяв існувати робітнику та його родині.

Отже історично з доходом від праці пов'язані надзвичайно складні економічні відносини. Так, ще А. Маршалл підкреслював, що заробітна плата повинна бути досить високою у середньому за рік, щоб залучати молодих людей до даного виду занять. Цим обумовлюється нижня межа рівня заробітної плати, а верхня межа визначається потребами, що відповідають пропозиції капіталу. У якій точці між цими двома межами виявиться заробітна плата, може бути визначено лише шляхом суперечок і торгу [7]. У свою чергу, А. Сміт вважав, що лише висока заробітна плата може відповідати умовам економічного зростання [9].

Не викликає сумніву, що в сучасних умовах основним критерієм при визначенні розмірів заробітної плати в більшості країн служить задоволення соціальних потреб працівника і його родини з урахуванням обсягів і темпів зростання національного доходу, рівня зайнятості, платіжного балансу країни тощо. І як показує світовий досвід, оптимально визначений розмір мінімальної заробітної

плати дозволяє покращувати соціально-економічний стан країни. В результаті збільшується споживчий попит, який стимулює розвиток виробництва, покращується демографічна ситуація, зменшується надмірна диференціація доходів, знижується напруженість у суспільстві. Таким чином, при оптимальному розміру мінімальної заробітної плати досягається компроміс між соціальними потребами населення і економічними можливостями суспільства.

Цей постулат сформульовано і в першій конвенції щодо регулювання мінімальної заробітної плати, яку Міжнародна організація праці (МОП) прийняла у 1928 р. Згідно з міжнародним правом мінімальний розмір оплати праці, а також пенсії за віком, стипендії, соціальні допомоги та інші компенсаційні виплати мають орієнтуватися на величину прожиткового мінімуму.

За критеріями ЄС, мінімальна заробітна плата має щонайменше вдвічі перевищувати величину прожиткового мінімуму, а середня заробітна плата — в півтора-два рази бути більшою за мінімальну [8].

Необхідно зазначити, що сьогодні значна частина населення України живе за межею бідності. Якщо розмір середньої заробітної платні в країні порівняти з європейським, то різниця просто шокує: українці заробляють у 2,5—25 разів менше. З 01.01.2017 року мінімальна заробітна плата складає 3200 грн [5], або 110 євро. Менша лише у Болгарії, але й там вона вдвічі вища української (рис. 1) [2].

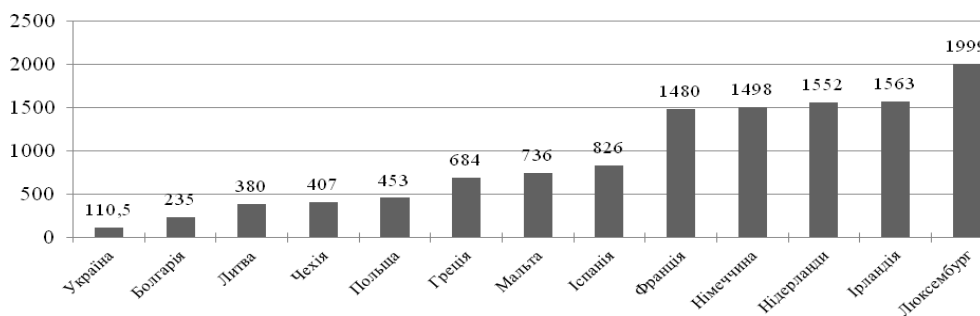

Рис. 1. Розмір мінімальної заробітної плати у деяких країнах Європи, €

Мінімальна зарплата зафіксована в законодавстві 90 % країн світу. Проте механізм її розрахунку, як з точки зору підходу, так і його ефективності, в країнах світу має власні особливості. У більшості розвинутих країнах мінімальна заробітна плата прив'язується не до прожиткового мінімуму, а до середньої заробітної плати. Це співвідношення отримало назву індексу Кейтца. Значення такого співвідношення свідчать про ступінь наближення соціально-трудових відносин до бажаного рівня, досягнутому в країні. Сьогодні рекомендоване Міжнародною організацією праці значення індексу Кейтца складає 50 %, а Європейським Союзом — 60 % [3]. Комітет по соціальним правам Ради Європи, коментуючи Статтю 4 Європейської соціальної хартії (яку ратифікувала і Україна), підкреслює, що співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати (за винятком податків) не повинне бути нижче 60 %. В Україні в 2015 р. індекс Кейтца дорівнював 30,1 %, а після підвищення мінімальної заробітної плати до 3200 грн у січні 2017 року індекс Кейтца становив 53 %. Але навіть пі-

ся підвищення мінімальної заробітної плати, середня заробітна плата не забезпечує відтворювальної функції у соціально-економічному розвитку країни.

Враховуючи значний вплив мінімальної зарплати на перерозподіл доходів населення країни, його обумовлюючий вплив на економічне зростання, проблеми її встановлення є комплексним завданням політики уряду, бізнесу та профспілок робітників.

Прийнята ж Програма гідної праці МОП для України на 2016—2019 роки не встановлює національні стандарти та норми гідності, а лише задає позитивні напрями змін у соціальній політиці, які сприятимуть зростанню гідності праці. Увага приділяється підвищенню мінімальної та середньої заробітної плати, зниженню заборгованості з виплати заробітної плати [6].

Крім того, тенденція економії на заробітній платні як з боку роботодавців, так і з боку держави, під час кризи посилилася, що призвело до масового зuboжіння працівників. Ще у 2013 році Україна опинилася в числі країн з найменшим середнім доходом у перерахунку на одного дорослого мешканця, і до цього часу займає це сумнівне лідерство [11].

Рівень життя населення в Україні продовжує знижуватися, а це посилює економічну нерівність, розшарування населення, міграційний відтік молодого населення, скорочення народжуваності, збільшення кількості населення, яке вважає себе бідним, що в свою чергу призводить до соціального напруження та зниження відтворювальних процесів населення України. Рівень народжуваності в державі за останні роки скоротився майже вдвічі і не забезпечує навіть простого відтворення населення. Збільшується кількість сімей, які не бажають мати дітей з огляду на соціальні, матеріальні або психологічні причини, що в подальшому неминуче призведе до катастрофічних явищ суспільства країни.

За таких умов зрозумілим стає пріоритетність характеристики матеріального добробуту для аналізу рівня життя населення. У монетарній економіці доходи характеризують економічний статус особи чи домогосподарства. Але сучасні процеси, що відбуваються в економіці України, призвели до появи значних масштабів тіньових надходжень. Тобто доходи не відображають реальний рівень добробуту населення. Для точнішого розуміння рівня життя населення необхідно розглядати доходи в тісному зв'язку з показниками витрат. У сукупних доходах зайнятого населення України найбільшу частку становить заробітна плата і соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти (рис. 2).

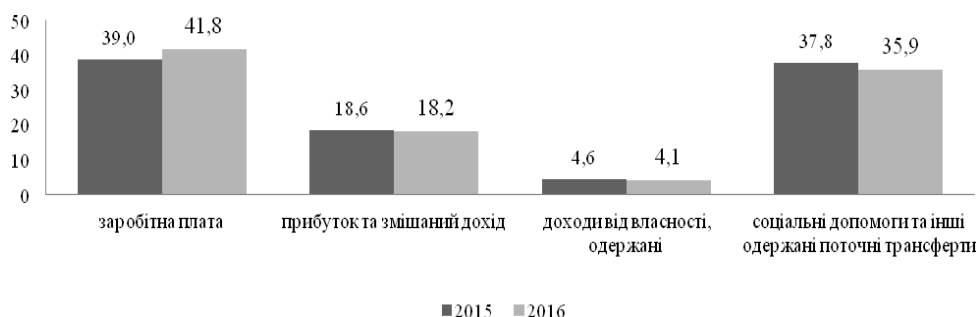

Рис. 2. Структура доходів населення, % [4]

Так, у 2016 році громадяни країни заробили 2002 млрд грн, а витратили 2020,8 млрд грн. Різниця пояснюється отриманими кредитами та витратами накопичень за попередні періоди, тобто відбувається «проїдання» тих незначних запасів, які були накопичені населенням в попередні періоди на кризові випадки життя та спостерігається скорочення депозитів, що призводить до уповільнення банківської системи. На цьому ж тлі варто відзначити, що активізації інвестиційної активності населення не відбулося. Що стосується номінальних доходів населення в 2016 році, то вони збільшилися на 15,4 %, а реальні з урахуванням інфляції — збільшилися лише на 0,3 % [10].

Найвагомішою статтею сукупних витрат домогосподарств продовжували залишатися витрати на харчування та оплата житлово-комунальних послуг (табл.1) [4]. При цьому необхідно зазначити, що відбувається скорочення витрат населення на освіту, культуру та відпочинок, тобто розвиток людини, її відновлення, можливість покращання людського капіталу стають все проблематичнішим для нашого суспільства.

Таблиця 1

СТРУКТУРА СУКУПНИХ ВИТРАТ У 2010—2016 РР.

Показник	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0
Структура сукупних витрат домогосподарств	відсотків					
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5
в тому числі						
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1
<i>Довідково: оплата житла, комунальних продуктів і послуг</i>	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2

¹ Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

Разом з тим, фактичні обсяги споживання продовольства не відповідають нормативам, розробленим Всесвітньою організацією охорони здоров'я [13].

Потреба в благах довгострокового споживання, що підвищують комфортність проживання, а також потреба в якісних благах, необхідних для відтворення і розвитку людського капіталу (перш за все освітніх, медичних послугах), залишається недостатньо задоволеною. Поточний рівень добробуту обмежує можливості інвестування у власний розвиток значної частини населення.

Розмір середньої заробітної плати за видами економічної діяльності продовжує суттєво коливатися і в 2017 році. Розмах варіації показника коливається в значному діапазоні значень [10]. Так, оплата праці в авіаційному транспорті в середньому складає 27252,02 грн, а в освіті лише 5447 грн (рис. 3).

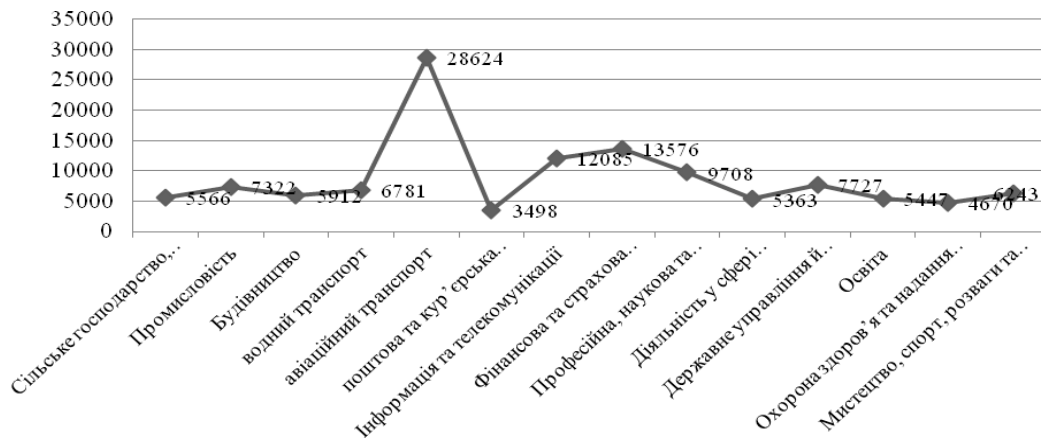

Рис. 3. Заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у березні 2017 року

Тому підвищення заробітної плати в Україні є необхідною умовою для дотримання достатнього життєвого рівня, але її підвищення не було обґрунтовано економічним розвитком в країні та викликало неоднозначні наслідки, бо в країні не відбувалося активізації економіки на достатньому рівні для сьогоденних умов, а інфляційні процеси не дозволили забезпечити випереджальне зростання заробітної платні у порівнянні з зростанням споживчих цін.

З другого боку, підвищення мінімальної заробітної плати, призвело до збільшення податкового навантаження на фонд оплати праці, яке стало невід'ємним для малого та середнього бізнесу, призвело до зрівняння в оплаті праці працівників I—II тарифних розрядів, масового скорочення малого бізнесу та скорочення штатів як у бізнесі, так і у бюджетних організаціях.

Таким чином, будь-яке підвищення мінімальної заробітної плати повинно базуватися на створенні сприятливих умов для розвитку економіки країни. Разом з тим, у промисловості, де зайнято майже 3 млн працівників, на сьогодні немає жодної діючої програми розвитку, зростає собівартість виробництва через випереджаюче збільшення тарифного навантаження, що обумовлює кризовий стан не лише окремих підприємств, а й цілих галузей.

Необхідно розуміти, що підйом економіки неможливий без модернізації виробництва та залучення нових технологій, запровадження інновацій і забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції. Лише розвиток такої економіки обумовить функціонування ринку праці, який буде вимагати високопрофесійних фахівців з гідним рівнем оплати. В іншому випадку, орієнтація на сировинну економіку призведе до того, що основними представниками вітчизняного ринку праці стануть робітники, що здійснюють не кваліфікаційну діяльність, та в більшості випадків зможуть претендувати лише на мінімальну заробітну плату.

У подальшому для економічного зростання в країні необхідно удосконалювати систему оплати за рахунок диференціації розміру мінімальної заробітної плати на регіональному та галузевому рівнях з урахуванням особливостей характеру роботи цих галузей, освіти робітника, приведення розміру мінімальної заробітної плати до реального прожиткового мінімуму, споживчого кошику; введення справедливих міжгалузевих співвідношень в оплаті праці з метою усунення впливу на суттєві розриви в її розмірах; недопущення отримання зверх прибутків за рахунок здешевлення робочої сили в оплаті праці, посилення державного контролю щодо оплати праці в малому та середньому бізнесі, зокрема, при порушенні законодавства з питань найму та виплати мінімальної оплати праці; удосконалення системи оподаткування заробітної плати; посилення відповідальності роботодавців за виконання норм чинного законодавства та галузевих гарантій щодо нарахування та своєчасності виплати заробітної плати працівників.

Висновки Стратегічно соціально-економічний розвиток країни може формуватися лише на підґрунті створення достатніх умов для розвитку людського капіталу, що неможливо без забезпечення гідної оплати праці. В такому випадку зростання матеріального багатства створює передумови для економічного зростання країни та гідної якості життя населення країни.

Література

1. United Nations Development Programme: Life Expectancy Index 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/life-expectancy-index/life-expectancy-index-info>.
2. World Health Statistics 2016: Monitoring health for the SDGs [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2016/en/.
3. Демографічна та соціальна статистика. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Доходи та витрати населення у 2016 році: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Закон України від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1774-19>.
6. Інформаційна записка «Міжнародний досвід щодо основних підходів до формування розміру мінімальної заробітної плати». — К.: «Профінформ» ФПУ, 2016. — 48 с.
7. *Маршалл А.* Принципы политической экономии / А. Маршалл; пер. с англ. Р.И. Столлпера общ. ред. С.М. Никитина. — М.: Прогресс, 1983. — 416 с.
8. Профіль гідної праці в Україні [Електронний ресурс] / під ред. В.В. Івашкевича. — Режим доступу: www.ilo.org/wcmsp5/groups/public.
9. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Наука, 1993. — 570 с.

10. Соціально-економічний розвиток України за 2016 рік: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Україна попала в категорію самих бідних стран: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/rus/news/economic>.
12. Україна 2020: демографічний та міграційний виміри безпеки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/43.pd.
13. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік / за ред. Шафранського В.В.; МОЗ України, ДУ «УСІД МОЗ України». — К., 2016. — 452 с.

References

1. United Nations Development Programme: Life Expectancy Index 2015., available at: <http://gtmarket.ru/ratings/life-expectancy-index/life-expectancy-index-info>. (Accessed 24 May 2017).
2. World Health Statistics 2016: Monitoring health for the SDGs available at: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/2016/en/ (Accessed 22 May 2017).
3. State Statistic Service of Ukraine (2015), «The demographic and social statistics», available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 24 May 2017).
4. State Statistic Service of Ukraine (2017), «The income and expenditure in 2016», available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 01 June 2017).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine «On amendments to some legislative acts of Ukraine», available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1774-19> (Accessed 4 June 2017).
6. Informacijna zapy'ska (2016), «Mizhnarodny'j dosvid shhodo osnovny'x pidxodiv do formuvannya rozmiru minimal'noyi zarobitnoyi platy'» [International experience in relation to basic approaches to forming of size of minimum wage], «Profinform» FPU, Kyiv, Ukraine.
7. Marshall A. (1983), *Pry'ncy'py poly'ty'cheskoj ekonomy'y'* [The principles of political economy], Progress, Moscow, Russia.
8. Ivashkevych V.V. etc. (2017), *Profil' gidnoyi praci v Ukrayini*. [The profile of deserving labour is in Ukraine], available at: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public>.
9. Smyt A. (1993), *Y'ssledovany'e o pry'rode y' pry'chy'nax bogatstva narodov* [Research about nature and reasons of riches of people], Nauka, Moscow, Russia.
10. State Statistic Service of Ukraine (2016), «Socio-economic development of Ukraine is for 2016», available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 05 June 2017).
11. Ukrainian informative portal RBC-Ukraine (2017), «Ukraine got in the category of the poorest countries», available at: <http://www.rbc.ua/rus/news/economic> (Accessed 25 May 2017).
12. Ukrainian institute of public politics (2012), «Ukraine 2020: demographic and migratory measuring of safety», available at: http://uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/43.pd (Accessed 25 April 2017).
13. Shafranskyi V.V. etc. (2016), *Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naselennia Ukrainy, sanitarno-epidemichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2015 rik*. [Annual report on the state of health of Ukraine's population, sanitary-epidemiological situation and the results of the health system in Ukraine. 2015], Ministry of Health of Ukraine, State «USID Ministry of Health of Ukraine», Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.06.17 р.